

Fiatal farkas

(Emlékezések)

4. rész

Könnyű kis mosollyal, Drágaságom – mondogatta Bussa Marcsóka. Jó útravalónak bizonyult a szó. Mit számít az, hogy miképp kente meg a lekváros kenyeret uzsonnára! Hogy a baracklekváros üveget nem kötötte le spárgával, hólyagpapírral, csak lazán rátette a Zsigray Julianna- vagy a Gulácsy Irén-regényt, olvasott Bozzay Margitot, Bánffy Miklóst, Márai Sándort, Erdős Renée-t, ez utóbbit – mesélték – édesapám kihajította, mert a lányok hamar felnőnek, el ne olvassák.

Drágaságom. Miért nem mondtam kis Haskinak soha? Más szavak buktak fel, ha néztem: Védelem, Pajzs. Hogy jön ez ide? Kézzelem mostam rá húsz pelenkát naponta, nem árulták még azt az eldobható papírt, mosógépünk nem volt, lakásunk csak félig-meddig kész. Védelem. Pajzs. Mit jelentenek?

Aludtam egyet, és eszembe jutott. Első ízben Spácer elvtárs kígyóságától védett meg kis Haski. Spácer sarokba szorított. Hiába adtam kezébe házasságkötésem igazolványát, savanyú képpel átvette, de egyáltalán nem iparkodott állást adni nekem Budapesten. Szaladt az idő, múltak a hónapok, a kis Haski bejelentkezett. Tapintatosan tette, sose voltam rosszul. Egyszer csak Rákosi Mátyás elvtárs izgalmas bejelentést tett, a *Szabad Nép* első oldalán nagy, vastag betűkkel közhírré tették. A várandós lányokat és asszonyokat a munka frontján mindenütt pártolni kell, és előnyökhöz juttatni stb. stb. Reggel már futottam a minisztériumba, ráterítettem a *Szabad Népet*, azaz Rákosi Mátyás intézkedését Spácer elvtárs íróasztalára, kabátom bő szárnyait széttártam, látnia kellett a cipóforma pocakot.

A Drágaságomról az is eszembe jutott, mi volt a különbség Marcsóka és a magam anyai érzései között. Ő fenntartás nélkül szeretett engem, és ezt kimutatta volna akkor is, ha lótolvaj vagy betörő válik belőlem. Kis Haskitól én teljesítményt vártam. A szeretet kimutatása megszűnt, amikor butaságokat mondott, például nem megy be többé a gimnáziumba, befejezte a tanulást, mert állatszélidítő akar lenni. És valóban otthon maradt, amíg többnapos szellemi

MOHÁS LÍVIA (1928) József Attila-díjas író, pszichológus, tanár. Legutóbbi kötete: *Arcképoázlat Szabó Magda rejtőzködő személyiségéhez* (2018).

birkózásunk és a cirkuszvállalatnál tett látogatása után (kiderült, nem fogadnak oroszlánt szelídítő tanulókat) végre engedett.

2019. december 21. Szomorúak a karácsonyaim, mióta kis Haski és felesége Velence terein és vizein tölti az ünnepeket. Beleszerettek az olaszokba. Ezen a napon karácsonyoznak velem, 21-én, amikor Madonnáék talán még el sem indultak Betlehembe. Andi, az ápolóm nagyszerű ebédet készít, égnek a gertyák, vannak ajándékok, pezsgő, a rituális külsőségek virítanak, belül fagyos bennem minden. Iparkodom a régi karácsonyra gondolni, az ebédlő sarkában csillagszórók sziporkáztak, égi színe, szaga volt a fenyőfának, biztos voltam abban: odaátról kaptam. Talán még közelben van az angyal, mondta Marcsóka, résnyire kinyitotta a nehéz fa spalettát, zöld és barna keverék színe volt a spalettának, odahajoltam, és láttam a fehér-arany szánkót, húzta két megtermett szarvas, rendetlenkedtek, mellső lábbal a levegőt csapdosták, az angyal fogta ám a gyepelt, hosszú fehér ruhát viselt, és a Kenyeres lányok portájánál csak megemelkedtek, és huss. Tudom, hogy láttam. Néha találkoztam a fehér-arany szánkóval régi karácsonyi levelezőlapokon.

A Kenyeres lányok, Rezsinke, Ilona, Jolán, jó szántókat és régebben malmot is birtokoltak, innen a Kenyeres név; arra már alig emlékszik a falu, hogy Kohn az eredeti nevük. A földjüket gondosan művelték, nem tartottak kocsist, a lovakat, a szarvasmarhákat maguk gondozták, a férfimunkákhoz, aratáskor meg a kapáláshoz felfogadtak napszámásokat. Bizonyos ünnepeken, nagy tálcán pászkát hoztak Marcsókának. Fehér ruhával takarták le, úgy kikeményítették a ruhát, mintha porcelánból készítették volna. Amikor elvitték őket negyvenégyben, Bussa Marcsóka zokogva állt az ablak előtt, homlokát üvegnek támasztotta, végigsírta, amint szekérre rakják csomagjaikat, koffereiket, felültetik öreg, talpig feketébe öltözött anyjukat, ők is felülnek mind.

Igyekszem szentestén örülni az újszülöttnek. Sajnos, a vatikáni kiseded igen igen csúnya, gipszből készíthették, nagydarab jószág, kimeredt szemmel bámulja az eget. Bizony, ahová bámulsz, onnan jön a lélek. Ámbár te, komám, nem onnan érkeztél, te dilettáns kézműves műhelyében, nem pedig Móriában öltötél testet. Rossz ízlésű papok mutogatnak a képernyőn, nézők millióinak szépérzékét rontva.

Ebben az országban három nagy szerepet osztottak ki fentről. A Hős *megőriz*, a Mártír szenvedése *megszentel*, a Megmaradó pedig rendre *újjáépít*. Édesapám Hős és Megmaradó egyben, édesanyám Mártír, mint a Kohn-Kenyeres lányok meg az öreg, talpig feketébe öltözött anyjuk. A Megmaradók a helybe kapaszkodnak, meg a téglába (romeltakarításban, téglahordásban lilára ügyetlenkedtem körmeimet én is negyvenötben). Sokan vagyunk, nem mind haszontalanok, és fontosak a haszontalanok is, mert remek tulajdonságuk: a *túlélés*.

Egy angol úr: Bryan Cartledge könyvet írt rólunk. A címe: *Megmaradni*. Alcím: A magyar történelem egy angol szemével. A Columbiai University Press Will to Survive. A History of Hungary címmel publikálta; Angliában két kiadást

ért meg. Legfontosabb felismerése: „a magyar nemzet karakterének egyik legjellemzőbb vonása, hogy minden katasztrófa ellenére újra és újra sikerül megmaradnia, majd meglepő módon felemelkednie. A magyarság legpozitívabb jellemzői – a szellemi alkotások és a váratlan megújulási képesség – csaknem mindig felbukkannak a komor tragédiákat túlélő nemzetben”, írja John Lukács a könyv előszavában. A szerző Anglia nagykövete volt Budapesten a nyolcvanas években, országunk iránt *mély szeretet és tisztelet fejlődött ki bennem* – írja közel 600 oldalas könyve előszavában.

Igazán ismer bennünket a Turulmadártól, Emese álmától, Hunor és Magortól, az Ural és a Volga, a Donyec és a Dnyeszter vidékeitől kezdve századokon át kísér és felmutat minket, a Habsburgok uralmát, az 1848–49-es forradalmat is természetesen, a két világháborút, Trianon örjítő tragédiáját, a szovjet megszállást, a hosszú diktatúrát, 1956-ot, végül a kerekasztal-forradalmat, majd lezárja hatalmas könyvét az 1988–1999-es évekkel.

Úgy hittem, én naiv nagy számár, hogy mindent tudok, amit Cartledge leírt, a harmincas évektől kivált, hiszen akkor már éltem és figyeltem. Nem így van. Pirulva olvasom a részletek seregét, melyekről fogalmam se volt, ő a részleteket is hallatlan türelemmel, szorgalommal kibontja, megmenti. Áldás érte.

Ötvenhat nyarán, a forradalom előcsatározása és előkészítése idején a pesti utcákon már leköpdösték a hivatalos fekete autókat, a párt vezetőit inzultálták, az újságírók már áttörték a cenzúra falait, az újságos bódénál sorba álltunk, lázasan vártuk az *Irodalmi Újság*ot, elkapkodtuk, amint a lap megérkezett, azonnal, az utcán állva olvastuk; ez a másként gondolkodás megvallása volt, tudom azt is, hogy ekkor a másként gondolkodók még ki voltak téve a rögtönítélő bíróságoknak, várhatott rájuk börtön és kivégzés. Tudom: a Petőfi Körben heves és örült viták folytak; június 27-én a helyszínt a Tiszti Házba (Váci utca) kellett áthelyezni, hogy beférjen a hallgatóság, de így is kicsi volt a hely, gyorsan hangszórókat szereltek fel, hogy az utcán maradottak is hallják. Déry Tibor többek között szabadságot követelt a sajtónak, azt is kérte, vegye vissza Nagy Imrét a párt; Nagy Imre nevére az emberek felálltak, és percekig ünnepelték.

Azt nem tudtam, sok más esemény mellett, hogy hat embert kivégeztek, mert Rákosi Mátyás, miután visszatért a hatalomba, megrendelte az ÁVH-nál: leplezzenek le egy „pártellenes összeesküvést Kelet-Magyarországon”. Sok száz embert letartóztattak, százakat börtönbe zártak, hatot felakasztottak. Még akkor is, a forradalom közelében... De mégis! Megváltozott már az ország léggömbje! A korábbi vezető (Nagy Imre) politikája kellő intellektuális feloldódást és szabadságot biztosított: újra kezdték tevékenységüket a *Magyarok* és az *Újhold* köreiből tartozó írók, az *Irodalmi Újság* új szerkesztőt kapott, színre kerülhetett *Az ember tragédiája*. Hatalmas öröm.

„Ez nincs a forgatókönyvben!” – ilyen virgonc érzés pezsgett bennem, és még az: „tehát ne ess pánikba!”, mikor falhoz állított a szovjet katona, fegyverét rám fogta a megszállás első éjszakáján. Pisztolytáskát talált a kofferom mélyén

üresen; soha nem volt benne fegyver, a kék fedelű dobozban apa szódabikarbónát tartott. Ez a forгатókönyves mondat akkor csak érzés, nem mondat, megfogalmazni mostanában tudom, 76 év múltán. Akkor vihogtam is a pezsgő mondat mellé, a katona ordított, aztán elfordult, legyintett és káromkodott egyet, a vége így hangzott: ...matty.

A mondat: „Ez nincs a forгатókönyvben!”, ... tehát „ne ess pánikba!” máskor is megszólalt bennem, akkor is, amikor nagy Haski akkora pofont adott, amitől szó szerint padlót fogtam. Ez ma is hihetetlen, hiszen alapjában szelíd volt és fegyelmezett. Fenséges pátriárka arccal korábban megtiltotta a kis Haski fegyelmezését, például a fenékre verést, a vadóc kölyök bármit elkövethetett szabadon. Rúgott, kapálódzott, nem bírtam felöltöztetni, a fenekére csaptam, és csatt, elhasaltam. Ez nem igaz, ez nem történhetett meg, ez nem velem történik, ez nincs benne életem forгатókönyvében, arcomat a padlóhoz szorítottam, azután szemem félárbórcra kinyílt... És mit látok?

A Védelem megindult kis Haski erős lábain. Sebesen trappolt nagy Haski térdéhez, ököllel püfölte, ameddig felérte, ordított oroszlánmódrá, nem nyiszorogva, ahogy a kis oroszlánok, hanem testesebben, ne bánts, mért bántod, ne bánts, ezt kiáltozta a Védelem, majd hátralépett, lendületet vett, és megcélozta apja sípcsontját, nagy Haski meg se rezzen, pedig akkoriban bár olcsók voltak a gyerekcipők, a kérgük piszkosul kemény, az apa engem nézett meredten, feküdtem a földön. Hatásszünet.

Most, 65 év múltán ismét átélem a Védelem nagyszerűségét, ám ki tudja, miért, a *kognitív terápia*, benne a *mindfulness* (a tudatos jelenlét) jut róla eszembe. Mintha váratlan csavart tett volna néhány agytekervényem. A 20. sz. vége és a 21. század divatos és jeles terápiaja a *kognitív terápia*. Nem a szándéka szerint, de mégis hasonlít a valláshoz annyiban, hogy nem a történeket, hanem a *hozzállást* változtatja meg a traumatizáltban. Ne tagadd, ha megütöttek, megaláztak, földre küldtek! De tudj dönteni, hogy *ezek után* miképp konstruáld meg újra önmagad számára a világot. Hogy ezt 65 éve a valóságos életben praktikusán hogyan tettem – talán később leírom; most fontosabb az a *mögöttes*, ami ehhez az újjáépítéshez hozzásegített.

A kulcsszó a *mindfulness*, azaz a tudatos jelenlét – más szóval az éles, pontos befelé figyelés, a belső figyelem. A mai, európai ember nagyon nehezen ismeri fel és ismeri el ennek az elmélyült belső figyelemnek a fontosságát. Bezzeg a keleti ember annál inkább tudja és gyakorolja. Ha buddhista, ha keresztény vagy, az Isten jelenlétében létezés ugyanaz, mint a *mindfulness*. Az elmélyült belső jelenlét és figyelés. Velünk otthon hatéves korunktól naponta gyakoroltatták a *mindfulness*-t, a 21. század jeles módszerét, noha sem a szót, sem mint pszichológiai módszert nem ismerték. Lefekvés előtt összetett kézzel, lehajtott fejjel, némán befelé kellett figyelni, és felismerni: mi jót, mi rosszat tettem ma, a viselkedésem ilyen volt, vagy olyan. Tudatos jelenlétet gyakoroltunk. Az angolkisasszonyoknál térden állva kellett ugyanezt tenni este a sötét nappaliban, a sarokban messze egyetlen mécses égett, megvilágította a Megváltó arcát.

Minősítettük lelkünket, már aki erre rászánta magát. Napi eseményeinket, állásfoglalásainkat számba vettük, értelemmel dolgoztunk az odabenti világon. Mintha értelmet kapott volna a lét. Furcsa és paradox: ha a mai európai embert épp a tudományos pszichológia vezet vissza megfelelő útra. Hiszen legtöbb megbillent lelkűt a lét értelmetlensége zavarja.

Bennem a nagy pofon után kezdett megváltozni a „hozzaállás” a szerelemhez, házassághoz, nagy Haskihoz, a jövőhöz, mindenhez. Feltápázkodásom után napokig néma voltam, gondolkoztam, tudatosan befelé figyeltem.

Ezen a szélfúttá éjszakán nagy Haskival álmodtam szomorúan. Megvertnek látszott, mint amikor leégett a Budapest Sportcsarnok, szerelmes és hatalmas munkája. Szántam, szívből, és szerettem álmomban, segíteni akartam. Egy kerek, nagy, nyílt tetejű hordóba kellett bemásznom, falusi bognár készíthette, szép munka, de nem volt fenéke, a föld mélye felé nyitott. Semmi se történt. Félttem, hogy soha ki nem mászom, fáradok, és egyszer majd elengedem a fogást, lemegyek lassan a mélybe. Nagyot lendítettem lábaimmal, és pompásan mozogtak, kilendültem a hordóból, és látom, hogy amott a sötétes terem egyik boxában, háttal nekem, ott ül nagy Haski. Futottam hozzá, kicsit szégyenkezve a viseltes, nem túl tiszta hálóingem miatt. Fordul felém, nem ő, csak egy rossz arcú férfi. Mozdulok, futok kifelé a teremből, az ajtón túl a metróállomás peronja, ott áll nagy Haski, kopottan, esetten, fájdalom az arcán, féllábon áll, irdatlan nagy mankóra támaszkodik.

Álmom a lélek mélyéről ma ezt üzeni 65 év után. Miközben bőséges emlékeim élnek arról, ahogyan 65 évvel *ezelőtt* éreztem, gondoltam és a pofon után kezdtem újjá építkezni.

Mikor kezdtem figyelni a mögöttesekre, a hátországra, a tettek, viselkedések, szerelem, szeretet titkos és rejtett forrásaira? Első taszítás ide testvéremé, ő 16, én 14, Csutak, így hívtak otthon, szégyenkezem a fiúk előtt, húgom Neviorknak ejti New Yorkot. Könyörgöm: olvass! Akkoriban még testvérem a csillag, a minta, a mérce. Marcsóka kiolvasta, szunyókálás közben földre ejtette Márai Sándor *Az Igaziját*, rávettem magam, fölmartam, fiatal farkas, bevettem magam a gyerekszobába, nekiveselkedtem. A belső címlappal szemben felsorolják a szerző munkáit, 23 munka, 10 regény, a többi tanulmányok, cikkek, versek, elbeszélések. Copyright by Révai, Budapest, 1941. Őrzöm a könyvet, nagyon sárgák, inkább drappok a lapjai. Kemény fedele szakadtan lötyög, nem viszem könyvkötőhöz, így jó. Utolsó előtti mondata: „Az ember szeretetre vágyik... de senki nem segít, soha. Mikor ezt megérti az ember, erős lesz és magányos.” Meglepődtem, megdöbentem, *Az Igazi* azt mondta: az ember ilyen és ilyen, de van, aki tökéletesen másnak látja. Van, aki méltányolja, vágyódik utána, ő pedig fordítva: nem bírja az érte vágyakozót. Tehetős polgári família a keret, falusi fiatal pesztonka érkezik, Judit, a fiatalúr beleszeret, ám... és bizonyos fordulatok után, a regény végén, már felnőtt emberek mindketten, az úr boldogan feleségül veheti a cselédet. Megtudtam a regényből, hogy van olyan szó és fogalom: önbecsülés. A nők erre a szóra csak vállat vonnak, a nők nem „becsülik” önmagukat. „Becsülik talán

a férfit, akihez tartoznak, társadalmi vagy családi rangjukat, világi hírüket... De önmagukat, azt a jellemből és öntudatból összeragasztott tüneményt, akinek »én«, személyiség a neve, a nők jóindulatú és kissé lenéző cinkossággal érzékelik csak." Gondolatban végigvizsgáltam minden nőt, akivel tizennégy esztendőm alatt találkoztam, és kicsit szomorúan igazat adtam a regénynek.

Az elragadónak észlelt kis pesztonka, mikor már a főhős felesége, tudatosan és szabályosan meglopja férjét. „S közben figyelt engem, az urat. Mit csinálok? Nem küldöm el? Figyelt asztalnál és ágyban. S mikor ezt először megéreztem, elvörösödtem a szégyentől... Az ember nem ismeri a határait. Ha akkor nem fegyelmezem magam, talán megölöm..." Az egyoldalú szerelemből felébredni, a csalódottságot átélni, ez után jön: a *megölöm*.

Viszolyogtat, hogy 14 éves korom olvasmányának ezt a részletét lemásoltam később. Ma, 92 évesen úgy tudom, a „megölömmel” csak blöfföltem akkor, a pofon után. Tudhattam a mélyben, hogy ez a gondolat-szándék csak blöff, talán másképp nem mertem volna olyan tudatos belső figyelemmel a gyilkosság minden mozzanatát végiggondolni, a felkészüléstől a bíróság előtti beismerésig és önmagam védőbeszédeig, a börtönig; ezen a ponton megtorpantam. Lélegzetem elakadt. És a kis Haski? Apja nincs, apagyilkos anyja börtönben. A Pajzs, a Védelem: kis Haski lénye elsöpörte a blöfföt, ha komoly volt a szándék, ha nem.

Jövök-megyek az interneten és egyszer csak rám néz szigorúan Hamvas Béla. A pusztán üldögél a pucér földön, ölében papíros köteg, fején svájci sapka, „1955-ben egyetlen ember élt Magyarországon, aki Hérakleitosszal, Buddhával, Lao-cével és Shakespeare-rel, mindenikükkel anyanyelvén nemcsak beszélgetni, hanem beszélni is tudott volna” – írja róla Szócs Géza. Ő pedig, a svájci sapkás azt mondja nekem, hogy a válságából csak akkor juthat ki az emberiség, ha visszatér az ősjelenségbe, az aranykorba, melyben mindnyájan, kövek, növények, állatok, emberek, istenek együtt élnek a tűzzel, a hatalmakkal, az erőkkal, de ez az aranykor nem helyezhető el az időben, sem valamely korszakban, hanem „állandóan jelen van mindenütt és mindenkiiben”. Az istenült sors azt jelenti: elérni az aranykorba.

Esküszöm, nem értem. De szép és jó a szöveg, azért írom ide. Azt is mondja bármely mű megítéléséről: ha őrzi a mű az ember isteni származásának tudatát, akkor lényeges műről van szó; ha nem, akkor lényegtelen a mű, bárki is írta.

Igen. De ezt sem értem igazán. Hol van az a fiatal farkas, a Márai szövegét habzsoló? Ő sose fáradt el.

Nem értem, nem értem! Ugyan már! Olvass többet, Csutak! – mondaná testvérem, ha élne. Nem, nem mondaná. Amerikában kicserélődött a lelke. Perczel Forintos Dóra pszichológus, akit nagyon tisztetek, Franklt idézi, aki szerint a lét értelmetlensége vezet a pszichés zavarokhoz. Ahogyan szegény testvéremet is.

Tudom, mi a gyökérszet. Marcsóka depressziós, amikor szülte. Nemcsak lassú bénulása, sclerosis multiplex miatt, hanem előtte nem sokkal halt meg Ottóka, elsősülöttje, és Soltész Mária apai nagyanyám gonoszul azt pletykálta: Marcsó laza higiéniaja volt a fiúcska végzete. Testvérem nem kapott elég ölelést újszülött

korában. Később se. A depressziós anyák legtöbbször közömbös, szívesen hagyja el a szoptatást, a szüntelen cirógatást, csókolgatást, az öltöztetést, a fürdetést körüli finom bőrtapogatást, pedig mindez szinte olyan fontos, akár az anyatej. Bőrön keresztül ilyenkor jut be a még nyitva levő tudatalattiba az „engem szeret a világ”. Az ősbizalom. Innen eredeztetem az ő gyerekkori udvariassági neurozízisát. Ezzel szerezte meg a rokoni környezet rokonszenvét. A zárdában szigorúan csiszolták, szókimondóan, keményen, mint másokat. Ez egyben tartotta. Csak-hogy az a keep smiling, az a nyálas amerikai tolerancia! Olyan lehetsz, amilyen vagy. Ott az udvariassága lelapadt, a neurozisa elszabadult, megerősödött.

A háborúk, a harcok, a fegyveres rohamok, amikor szegény férfiak úgy zúdulnak lefelé egy dombról, akár a kiömlött zöldborsófőzelék az abroszon, ezt a zúduló hősiességet rendszerint megkérdőjelezem. Kár értük, bármilyen minőségű férfiak futnak ott parancsra. Egyszer azonban megértettem; pontosabban megérintett ez a halálra fittyet hányó érzés, amire a férfiak alkalmasabbak, mint mi. *A halál 50 órája* című filmben hangzik el a *Panzerlied*, nagyon fiatal német harckocsizó parancsnokok éneklék lelkesen, egyenes vonalban vigyázzban állnak, lábbal ütik a varázslatos ritmust. Henry Fonda, Telly Savalas, Charles Bronson a film főszereplői, de sokkal inkább hősök a fiatal harckocsizó parancsnokok, pedig csupán egyszer láthatók a filmben, amint harsogják a hősiesség dalát, a bátorság apoteózisát:

Lehet vihar és hóesés / Nevethet ránk a Nap / Lehet a nappal perzselőn meleg / Vagy jéghideg az éj / Arcunk kemény / De lelkünk vidám / Igen, a lelkünk / Értünk kiált a harckocsink / A szélviharban kinn.

Ob's stürmt oder schneit, / Ob die Sonne uns lacht, / Der Tag glühend heiß, / Oder eiskalt die Nacht, / Bestaubt sind die Geichter, / Doch froh ist unser Sinn, / Ja unser Sinn. / Es braust unser Panzer / Im sturmwind dahin.

A Charles Bronson alakította őrnagy neve Volenski a filmben. Kírtam a margóra, el ne felejtsem! A többi sztár filmbeli neve nem érdekelt. Másnap elolvastam: Volenski, morzsoltam a szót, és lassan minden sejtemet elöntötte a mély szomorúság. Tizenhat és fél esztendő lehetett az a Volenski. Én talán 13.

Amikor a fiatal farkas az első tavaszon kifut a napra, a fűben hempereg, rohagál bolondul; a szűk barlang és benn a sötétség, a fiatal farkas megérezte a fénytől és a boldogságtól – ilyen érzésem volt 13 évesen, amikor rádőbbsentem, hogy mennyire fontosak nekem a fiúk, én pedig mennyire tetszem a ciszterci gimnazistáknak. Ezen a tavaszon nem a zárdában laktam, Aranka nagynénémnél az Érsek kert mögötti kertvárosban. Ha tanítás után kiléptem a rendházból a Káptalan utcába, rendszerint a túloldalon várt valamelyik fiú. Magázódtunk. Elkísérhetem? Igen! Vihetem a táskáját? Igen! A Pírker utca, az Érsek kert, a Nagymező utca. Élénk beszélgetés, és ez rajtam múlt, mert kérdezgettem őket szüntelen, és heves érdeklődéssel pislogtam oldalra, tényleg érdekelték. Néha Volenski várt amott. Mintha tartottam volna tőle. Talán mert nagyobb, szélesebb vállú volt, mint a többi, és nem félszeg, a bátorság áradt

belőle. Az egyik kísérőm, táskacipelőm azt pletykálta, Volenski párbajra hívta ki Liesz Ernőt, mert a fiú azt mondta rám, ó, az egy csélcsap lány. Vívta a tornateremben. Azzal a gombos végűvel, amivel vívőleckére járnak. De ez hatalmas titok! Nem tudtam, igaz-e. Talán kitaláció, így akart érdekes lenni a pletykáló fiú. De azért égig szökött az önbecsülésem.

A régi Csaszit, a Császár uszodát nagyon szerettem. Kopottas, elhasznált, rozoga, és mégis. Erős a nap... Szembejön velem Volenski. Harmadéves medikus, én a TF-en gólya. 1949. Már Rákosi Mátyás uralkodik. Volenski lefojtott hangon elmondja, partizán egységet szerveznek a megszállók pusztítására, csatlakozzak hozzájuk én is. Mekkora örültség, gondoltam, lepkék oroszlánok ellen, dühös lettem. Sürgetett. Lassan, mérgesen, gunyorosan kinyögtem: öngyilkosságra hívsz, vagy mártíromságra? Egyikre sem vagyok alkalmas. Hallgatott. „Csalódtam benned.” Sarkon fordult, elment. A Csaszi vizén a mondat sokáig siklott és sikoltott.

Az ÁVH felmorzsolta a csoportot, pár sor az újságban: összeesküvő egyetemisták. Nem tudni, akasztották vagy agyonverték a többieket, Volenskit apja megmentette. A fiú otthon volt Egerben, ott keresték a civil rendőrök, de épp házon kívül paláverezett régi barátjánál. Édesapja loholt ehhez a baráthoz, egyből vitte fel a fiát a Bükkbe, a messzi hegyhátig, a szénégetőig. Vagy mészégetők voltak? Kevésbeszédű férfiak életüket javarészt odafenn töltötték. Az apa nagy turista lévén ismerte a Bükk-hegységet és a mészégetőket. Vagy szénégetőket. Bármelyik hevítéséhez rengeteg fát kellett kivágni. A mésző is, a barnaszén is nehezen adja meg magát.

Volenski fákat döntött ki, fát vágott, meszet (vagy szenet) égetett a csendes férfiakkal közel hét esztendőn át, az ötvenhatos forradalomkor lejött. Ezt csak hallomásból tudom. Egyszer és utoljára még láttam, talán harminc év elmúltán, a szovjet megszállók elmentek, az egri rendházat visszakaptuk, de a szép, nagy kápolnánkból a megszállás alatt házassággkötő termet csináltak. Így az első, felszabadult Veni Sanctét a Ferences barátok templomában tartották. Ott volt ő is. Mise után fogadás az Őrangyal udvaron, a régi kőszobor sehol, nem tudja senki, merre repülhetett.

Volenski furcsa mód alig öregedett. Talán magasabb, válla szélesebb a sok favágástól. Arca nagyon nyugodt, tekintete merengő, nem az a kemény nézés, mint amikor a táskámat vitte, és még tartottam tőle.

Az őrangyalnak kardja ugyan nem volt, jobb karjával lendületesen, jó mozdulattal mutatott föl a felhőkre. Azt mondták, valaki elásta valahol Eger határában, talán a kertekben. Eddig még nem került elő.

A Veni Sancte után a fogadásra sok régi növendék eljött, így Amerikából eljött Schneeweis Vica, testvérem legjobb barátnője – megjárta Auschwitzot, és túlélte. Itthon érettségizett, de az USA-ban lett orvos. Testvérem nehezen került áldott állapotba. Vica ritka különös nőorvost szerzett. Az orvos hölgy szintén megjárta a hitleri tábor, annak emberekkel kísérletező részlegét. Mennyit és milyen hatásokat bír ki a megtermékenyített női test a spontán abortuszig?

Ez volt náci orvosának tudományos témája; a kísérleti alany túlélte, orvos lett, és élete témája: a terméktelennek tűnő asszonyok rehabilitációja.

Hosszú ideig birkóztam a különös képzzel, emlékképpel vagy talán fantáziával. Ötéves forma vagyok, kék matrózzruhában, lakkcipős, fehér térdzoknis lábbal kalimpálok a tágas kaszinóban, városi ruhás felnőttek pamlagokon ülnek, bridzseznek amott, tetszik nekem a hely. Hol lehetett? Létezett ez a kaszinó? Vagy csak kitaláltam? Az is tetszett, hogy a pincér tejszínhabot szolgáltat fel nekem üveg pohárban, és nem gügyögött, nem akart barátkozni sem, úgy viselkedett, mintha én is bridzsező nagysasszony volnék. Ma meggleltem a kaszinó nevét és helyét B. Zs. írásában! A Horváth kertben volt, neve Philadelphia. Szabó Dezső, az író és fárosz törzshelye. Talán láttam őt, többször néztem azt a nagy nyaktalan bikafejét, de nem emlékszem rá. Ott járt, ott jártam. Kék matrózzruhában.

Mézike vásárolta azt a ruhát a belvárosban, vett nekem fehér matrózzruhát is, meg új lakkcipőt, több hófehér remek térdzoknival. Ő volt Imre nagybácsim felesége, veszekedett rá Imre: a kislánynak hosszú harisnya kell, különben fel-fázik – kiabáltam: dehogyis!, otthon ilyenkor már mezítláb járok, Mézi fütyült ránk, a térdzokni maradt. A Naphegy utcában laktak, onnan egy ugrás a Horváth kert, és Mézikék szerettek bridzselni a Philadelphiában.

Nem oly leánka módon neveltek, kit a széltől is óvnak. A faluban mozogtam benne. Aligha zajlott temetés, lagzi, aratóbál, disznóölés, bármi, amiből kimaradtam volna. Ha Bernát, a kocsis mérges lett, és szidta a magyarok istenit, édesapa rászólt, ne a gyerek előtt. Amúgy hallottam én a faluban akkora kacsaringókkal szidni az égi lakókat, hogy csuda.

Legjobban szerettem enni harmad-negyedmagammal a lószarral kevert sárral tapasztott pitvar földjén ülve. Sima és hűvös volt a talaj még a kánikulában is. Előttünk jókora cseréptál tele bablevessel, a felnőttek az asztalnál ettek, mi egy-egy fakanállal meregettünk a levesből. Nem lapos fakanalak voltak, hanem öblösek, miket vénemberek farigcsáltak a sutban ülve télen. Etuska anyja néha rongyszőnyeget gyömöszkölt alám, „maga nincsen ehhe’ szokva, fel ne fázzék nekem”. A bableves után olykor lekváros derelyét kaptunk, kicsit érezhető rajta a bableves, de nincs ebben hiba. Szilva a ház körüli kertekben termett, egy álló nap főzték, hatalmas rézüstben lekvárnak. A plackit is szerettem, kenyérliszt, víz, kevéske só, dagasztva, majd laposra nyújtva, kerek lepényeket formázva és a tűzhely placcán megsütve, nem baj, ha kormos, megkenve napraforgóolajjal, a kövesdi olajsütőben préselték, illatos maradt, nem olyan szagtalan, íztelen, mint ami kapható a boltban. Otthon nem csináltak ilyet. Talán ott meg se kóstolom. A szépen terített asztalnál csak Marcsóka könnyörgése miatt ettem egy keveset, a gyomrom helyén kőlabda gubbasztott. Rossz házasságuk volt szégyenkéimnek. Vagy szavakkal, vagy némán az asztal fölött villámokat szórtak egymásra, a villámok a gyomromban landoltak.

Ez a falu, az enyém más, mint *Az elsodort falu*. Évekkel Márai Sándor *Az Igazija* után olvastam a magyar fárosz könyvét, viszolyogtam tőle, mégis fölfaltam.

A kettő között sok mindent kóstoltam, Prohászka Ottokár *Diadalmas világnézet*-ét, kevésbé értettem. Dr. Csaba Margit lányok számára készített felvilágosító írását nem vettem komolyan, a fiúkat szinte ragadozóknak ábrázolta, kiknek fő gondolata a lányok szüzessége körül matat. Ezen csak vihogni lehetett.

Hanem az az „örök falu”, a „magyar falu”, amit a magyar fárosz (rettenetes jól) megjelenít, elől viszik hatan vállukon a koporsót, utána hatalmas kígyózásban a részeg tömeg, a mámor rugdossa az agyakat; esett, el-elcsúsznak, káromkodnak, forró megjegyzéseket tesznek a nők feltűrt szoknyájára, huncut alácsípéseket próbálnak, visításokba, kacagásokba borzolódik a temetési menet, a kocsmáig elérnek, bemennek, a holtat is viszik, a koporsót sarokba állítják, fedele lepatantan, a kovács hátrahökken, adjunk neki inni... vad röhögés a sűrű levegőben, felültetik az öregot, dermedt kezébe nyomják az ősi vigasztalást, a holt kovács puffadt orra már borzasztó megindulásba torzult stb.

Nem tapasztaltam ilyesfélétet. Noha 10 esztendő óta koromig élénken figyeltem.

A farsangi bálon nálunk a Kenyeres lányok portáján a hodályban, két lámpa, petró, csüngött a mennyezetről, fény nem ragyogott, ahogy a *Röpülj páva* felett, azért láttuk, amit kellett; apa beszélgetett a férfiak karéjában, én egy magas hordón ültem, vastag, nagy csizmákban ropták, a legények ott nem csapdosták lábuk szárát soha, a lányok-asszonyok mikor nevettek, csakis zárt ajakkal, sose tátott szájjal hollywoodi módra, nyílt torokkal mutogatva nyelvet, mandulákat.

Düh és keserűség.

Miért hagytad, hogy leégyen? Megsértődtél, mert azt mondták rád 1789-ben, hogy meghaltál? És elnevezték a katedrális egy időre az Ész Templomának?

A francia igazságszolgáltatás röhej. Eldobott, égő cigarettacsikk, mondták a tűzvész okát keresve. Szegénykém, téged túlértékeltek. Hamvadó kis csikk felgyújt három tonnás fémszerkezetet? Meglehet, ezt maguk is vicces hülyeségnek vélték, és akkor két elektromos zárlatot mondtak ki bűnösnek, egyik zárlat a huszártoronyban, másik a harangokhoz vezető rendszerben. Két külön helyen *egyszerre* egy-egy elektromos zárlat? Ily csinos egybeesést csak a megsértődött isten művelhet, esetleg mégis a néptelen éjjeli katedrálisban néhány bevándorló?

Mondd, mit akarsz velünk?